

ТРЕЋЕ ОДЕЉЕЊЕ

ОДЛУКА

Представка број 4078/15

Рабија ФЕЈЗИЋ и други
против Србије

Европски суд за људска права (Треће одељење), на заседању већа 26. септембра 2017. године у саставу:

Luis López Guerra, *председник*,

Branko Lubarda,

Helen Keller,

Dmitry Dedov,

Pere Pastor Vilanova,

Alena Poláčková,

Jolien Schukking, *судије*,

и Stephen Phillips, *секретар одељења*,

У вези са горе наведеном представком поднетом 24. децембра 2014. године,

У вези са запажањима Тужене државе и запажањима као одговор на њих које су поднели подносиоци представке,

У вези са коментарима које је поднела Влада Босне и Херцеговине,

После већања, одлучује како следи:

ЧИЊЕНИЦЕ

1. Списак подносилаца представке дат је у додатку. Сви подносиоци представке су држављани Босне и Херцеговине и заступа их госпођа Т. Дробњак, адвокат из Београда.
2. Владу Србије (у даљем тексту: „Влада”) заступа њен заступник, госпођа Н. Плавшић.

А. Релевантни историјат предметног случаја

3. Након проглашења независности од бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ) у марту 1992. године, у Босни и Херцеговини је избио брутални рат. Убијено је више од 100.000 људи, а више од 2.000.000 људи је расељено због „етничког чишћења” или општег насиља. Следеће локалне снаге биле су главне стране у сукобу: Армија Републике Босне и Херцеговине (у даљем тексту: „АРБХ”), коју су углавном чинили Бошњаци¹ и лојални централној власти у Сарајеву, Хрватско веће одбране (у даљем тексту: „ХВО”), кога су углавном чинили Хрвати², и Војска Републике Српске (у даљем тексту: „ВРС”) коју су углавном чинили Срби³. Сукоб се завршио у децембру 1995. године када је на снагу ступио Генерални оквирни споразум о миру („Дејтонски споразум”) између Босне и Херцеговине, Хрватске и Савезне Републике Југославије (коју је 2006. године наследила Србија).

4. Жепа, град у источној Босни и Херцеговини, налази се неких дванаест километара од границе са Србијом. Пре рата он је имао нешто мање од 3.000 становника, од којих су већина били Бошњаци. За време рата, Жепа је била једна од три босанске енклаве у источној Босни окружена ВРС⁴. Савет безбедности Уједињених нација га је 1993. године прогласио „безбедном зоном”⁵.

1 Бошњаци су били познати као Муслимани до рата 1992–95. године. Израз Бошњаци не треба мешати са изразом Босанци који се користи за грађане Босне и Херцеговине, без обзира на етничко порекло.

2 Хрвати су етничка група чији припадници могу бити из Хрватске или других бивших република СФРЈ, укључујући и Босну и Херцеговину. Израз Хрват обично се користи за позивање на припаднике етничке групе, без обзира на националност. Њега не треба мешати са изразом хрватски, који се нормално односи на држављане Хрватске.

3 Срби су етничка група чији припадници могу бити из Србије или других бивших република СФРЈ, укључујући и Босну и Херцеговину. Израз Срби нормално се користи за позивање на припаднике етничке групе, без обзира на националност. Њега не треба мешати са изразом српски, који се нормално односи на држављане Србије.

4 Сребреница и Горажде су друге две.

5 Савет безбедности Уједињених нација је 1993. године, поступајући према Поглављу VII Повеље, затражио да све стране у питању сматрају Сребреницу, Сарајево, Тузлу, Жепу, Горажде и Бихаћ, као и њихову околину, „безбедним зонама“ у којима не треба да постоје оружани напади и друге врсте непријатељстава (Резолуција 819 од 16. априла 1993. године и 824 од 6. маја 1993. године).

5. Између 6.500 и 8.000 људи живело је у Жепи 1995. године, од којих су неких две трећине била расељена лица из других крајева Босне и Херцеговине⁶.

6. ВРС је 12. јула 1995. године напала „безбедну зону“ Жепе, а 25. јула ју је заузела. Следећих дана, неколико стотина Бошњака – претежно телесно способних мушкараца који су одбили да се предају снагама ВРС – успело је да пређе границу и побегне у Србију⁷. Међу њима су били и рођаци предметних подносилаца представке.

Б. Околности предмета

1. Општи део

7. Када је ВРС освојила Жепу, рођаци подносилаца представке (господин Абид Агић, брат првог подносиоца представке; господин Шећан Диздаревић, син другог подносиоца представке и брат трећег и четвртог подносиоца представке; господин Едем Торлак, отац четвртог подносиоца представке и супруг шесте подносиоце представке; и господин Мехо Јахић, супруг седме подносиоце представке) прешли су из Босне и Херцеговине у Србију, са надом да ће у трећој земљи наћи уточиште. Открила их је патрола граничне полиције Војске Југославије (у даљем тексту: „ВЈ“) и одвела у два прихватна центра. Испоставило се да је више од 800 избеглих појединаца доведено у центре од 29. јула до 3. августа 1995. године. Подносиоци представке тврде да су ти мушкарци добили обавештење да имају статус ратних заробљеника. Нејасно је да ли су сви они заиста били припадници АРБХ или да су неки од њих били цивили. Први центар, „Шљивовица“, налазио се у општини Чајетина, а други, „Митрово Поље“, у општини Александровац, оба у Србији. Прихватни центар „Шљивовица“ налазио се у напуштеним радничким баракама, а „Митрово Поље“ у некадашњем дечијем одмаралишту.

8. Оба прихватна центра чувале су полицијске снаге Србије и ниједан подносилац представке није смео да их напусти. Према подносиоцима представке, током њиховог превоза у центре или док су били у њима интернирани, рођаци су им или убијени или су преминули због последица мучења и непостојања лекарске помоћи.

9. Док су постојали, центре су посетили представници Међународног комитета Црвеног крста и Државне комисије за нестала лица Босне и Херцеговине. Комисија је припремила извештај у коме је констатовала да су услови притвора узнемиравајући.

10. Након ступања на снагу Дејтонског споразума, УНХЦР је помогао у пребацивању преживелих из центра у треће земље, а центар је затворен у фебруару/априлу 1996. године.

2. Околности смрти господина Абида Агића

11. Подносиоци представке тврдили су да је господина Агића, заједно са осталим мушкарцима, ухапсио стражар на граници у караули Јагоштица 31. јула или 1. августа 1995. године. Након хапшења и пре него што је предат надлежним полицијским органима, војници су га претукли и он је преминуо од претрпљених повреда.

12. Влада је тврдила да нико под именом Абида Агића није наведен у односној полицијској или војној евиденцији.

3. Околности смрти господина Шећана Диздаревића

13. Подносиоци представке тврдили су да је господина Диздаревића, који је тада имао седамнаест година, ухапсио стражар на граници у караули Јагоштица 31. јула или 1. августа 1995. године. Након хапшења и пре него што је предат надлежним полицијским органима, војници су га ногама ударили у стомак, због чега је претрпео повреде унутрашњих органа. Он је затим пребачен у центар за збрињавање где и поред погоршања здравља није добио лекарску помоћ. Он је преминуо од задобијених повреда на путу за болницу 9. септембра 1995. године.

14. Влада је тврдила да извештај о аутопсији показује да је господин Диздаревић преминуо природном смрћу због „слабог срца и престанка дисања због самотровања изазваног слабљењем танког црева, отежаног удисањем стомачних садржаја због повраћања и акутне упале стомака.”

6 Види пресуду МКТЈ (Међународни кривични трибунал за бившу Југославију) у предмету Поповић и други, ИТ-05-88, ст. 667-670, 10. јун 2010. године.

7 Поповић и други., цитирана у горњем тексту, ст. 731–738.

15. Подносиоци представке нису дали никакав коментар на поднесак Владе.

4. Околности смрти господина Едема Торлака

16. Господин Торлак је био притворен у караули Јагоштица и пребачен у прихватни центар „Шљивовица” 1. августа 1995. године. Он је пребачен са још шездесет притвореника у затвореном камиону за превоз највише двадесет људи. Он је наводно преминуо због гушења за време превоза. Његово тело је изнето из камиона, а 11. августа 1995. године сахранила га је Муслиманска верска заједница на гробљу у Прибоју. Постоји наводно патолошки извештај од 10. августа 1995. године, без посмртног прегледа, у коме се наводи да је он преминуо од срчаног удара.

У јуну 2007. године Комисија за нестала лица Србије наложила је ексхумацију његових посмртних остатака, идентификован је и превезен у Босну и Херцеговину. У захтеву

надлежном суду Комисија је навела да она нема никакве информације да су нека лица преминула због злочина. Аутопсија није могла да утврди узрок смрти због стања посмртних остатака.

5. Околности смрти господина Мехе Јахића

17. Подносиоци представке тврде да су стражари у центру „Шљивовица” брутално претукли господина Јахића и да је он преминуо од повреда задобијених у октобру 1995. године.

18. Влада је тврдила да је једино лице регистровано као притвореник под именом Мехо Јахић у центру „Шљивовица” пребачено у Канцеларију Високог комесара за избеглице Уједињених нација у Београду 7. децембра 1995. године и да је превиђено да ће емигрирати у Ирску. Она даље тврди да је та особа преминула 25. јануара 2005. године у Храсници, Илица, Босна и Херцеговина и да је сахрањена у месту Влаково, Илица, Босна и Херцеговина.

6. Кривични поступак

19. Фонд за хуманитарно право (у даљем тексту: „ФХП”), невладина организација из Београда поднела је 6. септембра 2011. године кривичну пријаву у име подносилаца представке и других појединаца као жртава Тужилаштву за ратне злочине (у даљем тексту: „ТРЗ”) против преко педесет појединаца за наводне ратне злочине (види став 32. у даљем тексту). У кривичној пријави ФХП је поднео изјаве притвореника у центру, лекарску документацију, документацију Међународног комитета Црвеног крста и Државне комисије за нестала лица Босне и Херцеговине, и друге доказе. Он је поднео дугачак списак потенцијалних сведока и предложио друге истражне радње. Међу онима који су наводно учествовали у убијању, Центар је идентификовао припаднике Државне безбедности Србије, полицајце и војне службенике разних чинова. Изгледа да је 8. септембра 2011. године Тужилаштво за ратне злочине тражило од ФХП да достави доказе на које се позива у кривичној пријави, али ФХП наводно то није учинио.

20. ТРЗ је 23. септембра 2011. године предузело прелиминарну проверу информација које су подносиоци представке доставили и затражило од Министарства унутрашњих послова и Министарства одбране да доставе информације у вези са кривичном пријавом.

21. Министарство унутрашњих послова је 17. новембра 2011. године и 2. децембра 2011. године доставило ТРЗ два извештаја. У извештајима је наведено да је ситуација у центрима била уопштено добра, да центри нису били затворени оградом и да су лица у центру која су добила статус избеглица имала здравствене услуге, кантину, пошту, телефон, банку, и приватне посете и посете службеника међународних организација. У једном од извештаја услови у центру „Шљивовица” описани су као незадовољавајући, а услови у центру „Митрово Поље” описани су као смештај са квалитетом „хотелског смештаја”. Ово прелиминарно разматрање такође је открило одређену недоследност и

неправилности у кривичној пријави у вези са идентитетом наводних жртава и околностима њихове смрти и укола.

22. ТРЗ је 1. марта 2013. године обавестило ФХП да је одлучило, у вези са наводима и доказима ФХП које је ТРЗ прикупило, да нема места кривичном гоњењу (Ктр. 134/11) на основу тога што није било елемената наводног ратног злочина или неког другог злочина у оквиру надлежности ТРЗ у поступању осумњичених. Решење о одбачају, ако је и припремљено у писаној форми, није послато ни подносиоцима представке, ни ФХП.

7. Поступак пред Уставним судом

23. Подносиоци представке су 8. априла 2013. године изјавили уставну жалбу Уставном суду Србије, наводећи повреде чл. 2, 3. и 6. Конвенције. Уставни суд је 4. фебруара 2014. године одбацио уставну жалбу подносилаца представке, нашавши да се, а с обзиром на правну природу и садржај одлуке ТРЗ, не ради о појединачном акту који је одлучујући у вези са људским правима подносилаца представке, како се захтева чланом 170. Устава (види став 25. у даљем тексту).

24. Одлука Уставног суда достављена је заступнику подносилаца представке 2. јула 2014. године.

В. Релевантно домаће право и пракса

1. Устав Републике Србије из 2006. године (објављен у „Службеном гласнику РС”, број 98/06)

25. Релевантне одредбе Устава гласе како следи:

Члан 170.

„Уставна жалба се може изјавити против појединачних аката или радњи државних органа или организација којима су поверена јавна овлашћења, а којима се повређују или ускраћују људска или мањинска права и слободе зајемчене Уставом, ако су исцрпљена или нису предвиђена друга правна средства за њихову заштиту.”

2. Одредбе у вези са застарелошћу кривичне одговорности

(а) Кривични законик Савезне Републике Југославије

26. Кривични законик Социјалистичке Федеративне Републике Југославије из 1976. године („Службени лист Социјалистичке Федеративне Републике Југославије” – „Службени лист СФРЈ – бр. 44/76, 36/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90 и 54/90, у „Службеном листу Савезне Републике Југославије”, бр. 35/92, 16/93, 31/93,

37/93, 24/94 и 61/01, и у „Службеном гласнику РС”, број 39/03) био је на снази до 1. јануара 2006. године. Његове релевантне одредбе изнете су у даљем тексту.

27. Члан 95. регулише рокове застарелости у вези са кривичном одговорношћу. Релевантни делови гласе како следи:

„(1) (1) Ако није другачије одређено овим закоником, кривична одговорност застарева када протекне:

1) двадесет пет година од датума извршења кривичног дела за које се по закону може изрећи смртна казна или затвор од двадесет година;

2) петнаест година од извршења кривичног дела за које се по закону може изрећи максимални затвор преко десет година;

3) десет година од извршења кривичног дела за које се по закону може изрећи затвор преко пет година;

4) пет година од извршења кривичног дела за које се по закону може изрећи затвор преко три године;

5) три године од извршења кривичног дела за које се по закону може изрећи затвор преко једне године

...”

28. Члан 100. истог законика гласи како следи:

„Кривична одговорност не застарева за кривична дела предвиђена у чл. 141. до 145. овог законика (геноцид и ратни злочини), као ни за кривична дела која не застаревају према међународним уговорима.”

(б) Кривични законик Републике Србије

29. Кривични законик Републике Србије („Службени гласник РС”, бр. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12 и 104/13) ступио је на снагу 1. јануара 2006. године.

Члан 103. регулише рокове застарелости у вези са кривичном одговорношћу. Релевантни делови гласе како следи:

„(1) Ако у овом закону није другачије одређено, кривично гоњење не може се предузети кад протекне:

1) двадесет пет година од извршења кривичног дела за које се по закону може изрећи затвор од тридесет до четрдесет година;

2) двадесет година од извршења кривичног дела за које се по закону може изрећи казна затвора преко петнаест година;

3) петнаест година од извршења кривичног дела за које се по закону може изрећи казна затвора преко десет година;

4) десет година од извршења кривичног дела за које се по закону може изрећи казна затвора преко пет година;

5) пет година од извршења кривичног дела за које се по закону може изрећи казна затвора преко три године;

6) три године од извршења кривичног дела за које се по закону може изрећи казна затвора преко једне године.

...”

30. Члан 100. истог законика гласи како следи:

„Застарелост кривичне одговорности не важи за кривична дела обухваћена чл. 370–375. овог законика [геноцид и ратни злочини] или кривична дела за која је застарелост прописана ратификованим међународним уговорима.”

3. Одредбе у вези са ратним злочинима, злочинима против човечности и убијањима

(а) Кривични законик Савезне Републике
Југославије (на снази до 1. јануара 2006. године)

31. Члан 142. – Ратни злочин против цивилног становништва

(1) Ко кршећи правила међународног права за време рата, оружаног сукоба или окупације нареди да се изврши напад на цивилно становништво, мучење, нечовечно поступање, биолошки експерименти, наношење великих патњи или повреда телесног интегритета или здравља; расељавање или пресељење или присилно народњавање или превођење у другу веру, присиљавање на проституцију или силовање; примењивање мера застрашивања и терора, узимање талаца, колективно кажњавање, противзаконито одвођење у концентрационе логоре и друга противзаконита затварања, лишавање права на правилно и непристрасно суђење; присиљавање на службу у оружаним снагама непријатељске силе или у њеној обавештајној служби или администрацији; принудни рад, изгладњивање становништва, конфисковање и плачкање имовине, противзаконито и самовољно уништавање или присвајање у великим размерама имовине које није оправдано војним потребама, узимање незаконите и несразмерно велике контрибуције и реквизиције, смањење вредности домаћег новца или противзаконито издавање новца, или ко лично изврши неко од наведених дела, казниће се затвором од најмање пет година или смртном казном..”

32. Члан 144. – Ратни злочин против ратних затвореника

„Ко кршећи правила међународног права нареди да се према ратним заробљеницима врше убиства, мучења, нечовечна поступања, биолошки, медицински или други научни експерименти, узимање ткива или органа ради трансплантације, наношење великих патњи или повреда телесног интегритета или здравља, присиљавања на вршење службе у оружаним снагама непријатеља, или лишавање права на правилно и непристрасно

суђење или ко изврши неко од наведених дела, казниће се затвором од најмање пет година или смртном казном.”

(б) Кривични законик Социјалистичке Републике Србије

33. Кривични законик Социјалистичке Републике Србије („Службени лист СРС”, бр. 26/77, 28/77, 43/77 и 20/79) био је на снази до 1. јануара 2006. године. Његове релевантне одредбе гласе:

34. Члан 47. – Убиство

„(1) Ко другог лиши живота казниће се затвором од најмање пет година;

(2) Затвором од најмање дванаест година или смртном казном казниће се:

1) ко другог лиши живота на свиреп или подмукао начин;

2) ко другог лиши живота при безобзирном насилничком понашању;

3) ко другог лиши живота и при томе са умишљајем доведе у опасност живот још неког лица;

4) ко другог лиши живота из користољубља, ради извршења или прикривања другог кривичног дела, из крвне или безобзирне освете или из других ниских побуда;

5) ко лиши живота службено или војно лице при вршењу послова државне или јавне безбедности или дужности чувања јавног реда ...;

(6) ко умишљајем лиши живота више лица, а не ради се о убиству на мах или убиству детета при порођају или убиству из милосрђа.

35. Члан 53. – Тешка телесна повреда

„(1) Ко другог тешко телесно повреди или му здравље тешко наруши, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

(2) Ко другог телесно повреди или му здравље наруши тако тешко да је услед тога доведен у опасност живот повређеног или је уништен или трајно и у знатној мери ослабљен који важан део његовог тела или који важан орган, или је проузрокована трајна неспособност за рад повређеног, или трајно и тешко нарушење његовог здравља или унакаженост, казниће се затвором од једне до десет година.

(3) Ако повређени умре услед повреда из ст. 1. и 2. овог члана, учинилац ће се казнити затвором од једне до дванаест година.”

(в) Кривични законик Републике Србије (на снази од 1. јануара 2006. године)

36. Члан 113. – Убиство

„Ко другог лиши живота казниће се затвором од пет до петнаест година.”

37. Члан 114. – Тешко убиство

Ко год:

- 1) другог лиши живота на свиреп или подмукао начин;
- 2) другог лиши живота при безобзирном насилничком понашању;
- 3) другог лиши живота и при томе са умишљајем доведе у опасност живот још неког лица;

...

5) другог лиши живота из користољубља, ради извршења или прикривања другог кривичног дела, из крвне или безобзирне освете или из других ниских побуда;

...

9) са умишљајем лиши живота више лица, а не ради се о убиству на мах или убиству детета при порођају или убиству из милосрђа казниће се затвором од тридесет до четрдесет година.

38. Члан 121. – Озбиљна телесна повреда

„(1) Ко другог тешко телесно повреди, или озбиљно угрози нечије здравље, казниће се затвором од шест месеци до пет година.

(2) Ко другог тешко телесно повреди или озбиљно наруши нечије здравље или је уништен или трајно и у знатној мери оштећен или ослабљен неки важан део његовог тела или важан орган или је проузрокована трајна неспособност за рад повређеног или трајно и тешко нарушење његовог здравља или унакаженост, казниће се затвором од једне до осам година.

(3) Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила смрт повређеног лица, учинилац ће се казнити затвором од две до дванаест година.

...”

39. Члан 371. – Злочин против човечности

„Ко кршећи правила међународног права, у оквиру ширег или систематског напада упереног против цивилног становништва, нареди: вршење убистава; стављање становништва или једног његовог дела у такве животне услове који воде њиховом потпуном или делимичном истребљењу; поробљавање; принудно пресељавање; мучење; силовање; принуђивање на проституцију; присиљавање на трудноћу или стерилисање ради промене етничког састава становништва; прогањање или протеривање на политичкој, верској, расној, националној, етничкој, културној, полној или каквој другој основи; присилни нестанак; затварање или отмицу лица без давања информација о томе како би им се ускратила правна заштита; угњетавање расне групе или успостављање доминације једне такве групе над другом; или друге сличне нехумане поступке којима се намерно проузрокују тешке патње или озбиљно угрожава здравље или ко изврши неко од наведених дела, казниће се затвором најмање пет година или затвором од тридесет до четрдесет година.”

40. Члан 372. – Злочин против цивилног становништва

(1) Ко кршећи правила међународног права за време рата, оружаног сукоба или окупације нареди: да се изврши напад на цивилно становништво, насеље, поједина цивилна лица, лица онеспособљена за борбу или на припаднике или објекте хуманитарних организација или мировних мисија; напад без избора циља којима се погађа цивилно становништво или цивилни објекти који су под посебном заштитом међународног права; напад на војне циљеве за који се знало да ће проузроковати страдање цивилног становништва или наношење штете цивилним објектима које је у очигледној несразмери са очекиваним војним учинком; да се према цивилном становништву врше телесне повреде, мучење, нечовечна поступања, биолошки, медицински или други научни експерименти, присилна стерилизација, узимање ткива или органа ради трансплантације или да се врше друге радње којима се нарушава здравље или наносе велике патње или нареди расељавање или пресељавање или присилно однародњавање или превођење у другу веру; присиљавање на трудноћу, проституцију или силовања; примењивање мера застрашивања и терора, узимање талаца, колективно кажњавање, противправна лишавања слободе и затварања; лишавања права на правилно и непристрасно суђење; проглашење права и радњи држављана непријатељске стране забрањеним, суспендованим или недопуштеним у судском поступку; присиљавање на службу у оружаним снагама непријатељске силе или у њеној обавештајној служби или администрацији; присиљавање на службу у оружаним снагама лица млађег од осамнаест година; присиљавање на принудни рад; изгладњавање становништва; противправно одузимање, присвајање или уништавање имовине у великим размерама које није оправдано војним потребама; узимање противправне и несразмерно велике контрибуције и реквизиције; смањење вредности домаћег новца или противправно издавање новца или ко изврши неко од наведених дела, казниће се затвором најмање пет година.

...”

41. Члан 374. – Ратни злочини против ратних затвореника

„(1) Ко кршећи правила међународног права, нареди да се према ратним заробљеницима врше телесне повреде, мучење, нечовечна поступања, биолошки, медицински или други научни експерименти, узимање ткива или органа ради трансплантације или да се врше друге радње којима се нарушава здравље или наносе велике патње или нареди присиљавање на вршење службе у оружаним снагама непријатеља или лишавања права на правилно и непристрасно суђење или ко изврши неко од наведених дела, казниће се затвором најмање пет година.

(2) Ко год нареди убијање ратних затвореника или лично изврши такво кривично дело, казниће се затвором од најмање десет година или затвором од тридесет до четрдесет година.”

4. Закон о ратним злочинима из 2003. године

42. Овај закон (објављен у „Службеном гласнику РС”, број 67/03, измене објављене у „Службеном гласнику”, бр. 135/04, 61/05, 101/07 и 104/09) ступио је на снагу 9. јула 2003. године. Тужилац за ратне злочине, Одељење полиције за ратне злочине и одељења за ратне злочине Вишег суда у Београду и Апелационог суда у Београду основана су у складу са овим законом. Они имају надлежност за озбиљне повреде међународног хуманитарног права почињене на целој територији бивше Југославије (види члан 3. овог закона).

5. Пракса ТРЗ

43. У једном броју случајева који се односе на ратне злочине, ТРЗ третирао је рат у Босни и Херцеговини од јуна 1992. године до 1995. године као унутрашњи оружани сукоб (види пресуде у предметима *Шкорпиони*, *Зворник I*, *Бијељина*, *Приједор*, *Зворник II* и *Стари Мајдан*). Већина оптужница у овим предметима подигнута је пре 2006. године. Правоснажне пресуде у већини ових предмета домаћи судови донели су до 2010. године.

ПРИТУЖБЕ

44. Подносиоци представке притужују се према чл. 2, 6. и 13. Конвенције због непостојања делотворне истраге смрти њихових рођака.

ПРАВО

45. Подносиоци представке притуживали су се због пропуста Тужене државе да изврши обавезе према процесном аспекту члана 2. и чл. 6. и 13. Конвенције да спроведе делотворну, непристрасну и темељну истрагу која би довела до идентификације и кажњавања одговорних за смрт њихових рођака. С обзиром на природу њихових притужби, Суд сматра да њих треба разматрати са становишта члана 2. Конвенције, који гласи како следи:

„1. Право на живот сваког лица заштићено је законом. Нико не сме бити намерно лишен живота, осим приликом извршења пресуде суда којом је осуђен за злочин за који је ова казна предвиђена законом.

2. Лишење живота се не сматра противним овом члану ако проистекне из употребе силе која је апсолутно нужна:

а) ради одбране неког лица од незаконитог насиља;

б) да би се извршило законито хапшење или спречило бекство лица законито лишеног слободе;

ц) приликом законитих мера које се предузимају у циљу сузбијања нереда или побуне.”

А. У вези са шестим подносиоцем представке: да ли је притужба у вези са истрагом смрти Мехе Јахића довољно основана

46. Подносиоци представке тврдили су да је господин Мехо Јахић преминуо 1995. године од последица мучења.

47. Влада је оспорила овај аргумент. Она је дала документовани доказ који показује да је једина особа евидентирана у центру „Шљивовица” под овим именом пребачена 7. децембра 1995. године у Канцеларију Високог комесара за избеглице Уједињених нација и да је планирана емиграција у Ирску. Доказ који је Влада доставила даље показује да је ово лице преминуло 25. јануара 2005. године у Храсници, Илица, Босна и Херцеговина и сахрањено у Влакову, Илица, Босна и Херцеговина.

48. Подносиоци представке нису дали никакав коментар у одговору на ово запажање Владе.

49. У вези са доказом који је Влада доставила и непостојањем објашњења на страни подносиоца представке да га побију, Суд сматра да притужба шестог подносиоца представке у вези са истрагом о смрти господина Јахића није образложена и да због тога треба да буде одбачена као очигледно неоснована, према члану 35. ст. 3. и 4. Конвенције.

Б. У вези са осталим подносиоцима представке

1. Поднесци Владе

50. Влада је оспорила допуштено притужби на неколико основа.

51. Влада је изнела да се подносиоци представке нису придржавали правила рока од шест месеци утврђеног у члану 35. став 1. Конвенције. У време када је изјављена кривична пријава, кривично гоњење наводних злочина већ је било застарело. Пошто Србија није била страна у оружаном сукобу, чл. 142. и 144. Кривичног законика – који су активирани у време оружаног сукоба – нису за њих важили (види ст. 31–32. у горњем тексту). Због тога ТРЗ није имало основ да покрене кривични поступак за ратне злочине, а застарелост је спречавала кривично гоњење убијања као обичних кривичних дела. Према томе, подносиоци представке требало је да покажу ревност, прво приликом улагања кривичне пријаве код домаћих органа у вези са догађајима из којих је ова представка настала, и друго, приликом подношења своје представке Суду. Представка је, према томе, поднета ван рока од шест месеци, јер су у време када су поднели своју представку Суду, подносиоци представке требали да знају дуже од шест месеци да никакви кораци не би били предузети у вези са истрагом њихових навода.

52. Влада је даље тврдила да кривичну пријаву нису поднели подносиоци представке већ ФХП. Због тога се уставна жалба коју су изјавили подносиоци представке није могла сматрати делотворним правним леком пошто подносиоци представке у сваком случају нису били странка у кривичном поступку. Подносиоци представке су, према томе, пропустили да правилно исцрпе доступна домаћа средства.

53. Влада је такође изнела да притужбе подносилаца представке нису спојиве *ratione temporis* са одредбама Конвенције (а) пошто су наводне смрти наступиле пре 3. марта 2004. године, што је датум када је Конвенција ступила на снагу у односу на Тужену државу; (б) „стварна веза” између наводних смрти и ступања Конвенције на снагу у односу на Србију не би могла да се утврди с обзиром да ниједан процесни корак потребан према члану 2. није, нити је требало да буде спроведен након ратификације, и (в) кривична пријава подносилаца представке није пружила никакав битан нови доказ, нити информацију који би могли да активирају нове истражне мере.

54. У случају да горе истакнути наводи не буду прихваћени, Влада је тврдила као другу могућност, да су притужбе очигледно неосноване с обзиром да (а) нема евиденције код полиције и војске која показује да је господин Абид Агић икада био у рукама српских органа и да је доказ који поткрепљује тврдњу подносилаца представке у вези са његовом смрћу чисто површан; (б) извештај аутопсије показао је да је господин Диздаревић умро природном смрћу (види став 16.); и (в) очигледно је из расположивог доказа да тело госпође Торлак није уништено, већ је на одговарајући начин сахрањено 1996. године, што ствара даљу сумњу у поузданост тврдњи подносилаца представке.

2. Поднесци подносилаца представке

55. Подносиоци представке оспорили су аргументе Владе. Они су тврдили да се њихова представка односи на трајну ситуацију и трајну повреду Конвенције. Они су изнели да је њихова кривична пријава заснована на поузданом новом доказу који може да активира нове истражне мере, као и да су извесне истражне мере заиста предузете након ступања Конвенције на снагу. Подносиоци представке су даље изнели да би, с обзиром на обим повреда људских права на које се притужују, било неразумно очекивати од жртава да одмах реагују и покрену истражне мере одмах након догађаја у питању. С тим у вези, подносиоци представке тврдили су да су пре 2003. године, српске власти у великом броју пропустиле да истраже злочине који су почињени за време сукоба у бившој Југославији. Тужилаштво за ратне злочине Србије основано је 2003. године и од тада је учињен одређен значајан напредак у кривичном гоњењу ратних злочина, иако спорим темпом. Коначно, подносиоци представке тврдили су да злочини на које се притужују представљају ратне злочине према домаћем и међународном праву и да према томе не застаревају.

56. Они су даље оспорили примедбу Владе *ratione temporis*. Они су тврдили да су се предметни догађаји десили мање од десет година пре него што је Конвенција ступила на снагу у односу на Србију. Штавише, требало је да се обави делотворна истрага након што су се појавили вероватни, поуздани наводи и неки докази. Подносиоци представке тврдили су да се нови материјал појавио након што је Конвенција ступила на снагу у односу на Србију и да он испуњава захтеве поузданости и озбиљности, као што је очигледно из садржаја њихове кривичне пријаве. Истрага је стога требало да буде спроведена након што је Конвенција ступила на снагу у односу на Србију. Посебно, чак и да Суд није могао да утврди да предметни случај испуњава захтеве провере стварне

везе, он је свакако испунио захтеве провере „вредности Конвенције” из праксе Суда (види *Janowiec и други против Русије* [ВВ], бр. 55508/07 и 29520/09, ст. 128–151, 21. октобар 2013. године) пошто наводни злочини представљају озбиљне повреде међународног права, другим речима, најозбиљнију повреду људских права која подрива саме темеље и основне вредности Конвенције које се подразумевају.

3. Поднесци треће стране

57. У својим поднесцима као трећа страна Влада Босне и Херцеговине сложила се са поднесцима подносилаца представке и посебно тврдила да су – због мешања Србије у сукоб у Босни и Херцеговини – подносиоци представке имали статус или ратних заробљеника или цивила заштићених према међународном хуманитарном праву.

4. Оцена Суда

58. Суд примећује да примедба Владе да је представка закаснела има два значења: прво, да је кривична пријава поднета домаћим органима прекасно, и друго, да се они нису благовремено обратили Суду у року од шест месеци.

59. Релевантна начела која се односе на дужност подносилаца представки да буду ревносни када желе да се притужују због непостојања истраге или делотворне истраге о смрти или злостављању недавно су наведена у *Mocanu и други против Румуније* [ВВ], бр. 10865/09 и још два, ст. 258–269, ЕЦХП 2014 (изводи):

258. Суд подсећа да рок од шест месеци предвиђен чланом 35. став 1. Конвенције има неколико циљева. Његова основна сврха је да очува правну сигурност обезбеђујући да се предмети који постављају питања према Конвенцији разматрају у разумном року, и да спречи органе и друга лица у питању да буду у стању неизвесности у дугом временском периоду (види *Sabri Güneş против Турске* [ВВ], број 27396/06, став 39, 29. јун 2012. године; *El Masri против Бивше Југословенске Републике Македоније* [ВВ], број 39630/09, став 135, ЕЦХП 2012; и *Vayrat и Yıldırım против Турске* (одлука), број 38587/97, ЕЦХП 2002-III). То правило одређује временску границу надзора који Суд врши и сигнализира, и појединцима и државним органима, период ван кога такав надзор више није могућ (види *Walker против Уједињеног Краљевства* (одлука), број 34979/97, ЕЦХП 2000-I; *Sabri Güneş*, цитирана у горњем тексту, став 40; и *El Masri*, цитирана у горњем тексту, став 135.).

259. Према правилу, рок од шест месеци тече од датума правоснажне одлуке у процесу исцрпености домаћих правних лекова. Где је, међутим, од почетка јасно да подносиоцу представке није доступно ниједно делотворно средство, рок тече од датума поступака или мера на које се притужује, или од датума сазнања о том поступку или његовом дејству или штети за подносиоца представке (види, међу многим другим ауторитетима, *Dennis и други против Уједињеног Краљевства* (одлука), број 76573/01, 2. јул 2002. године; *Sabri Güneş*, цитирана у горњем тексту, став 54; и *El Masri*, цитирана у горњем тексту, став 136.).

260. Члан 35. став 1. не може се тумачити на начин који би од подносиоца представке захтевао да се обрати Суду својом притужбом пре него што се његов положај у вези са предметним питањем не реши на домаћем нивоу, јер би иначе било прекршено начело супсидијарности. Када подносилац представке има на располагању очигледно постојећи правни лек и тек касније постане свестан околности због којих је тај лек неделотворан, за потребе члана 35. став 1. може бити прикладно да рок од шест месеци почне од датума када је подносилац представке први пут сазнао или је требало да сазна за те околности (види *Paul u Audrey Edwards против Уједињеног Краљевства* (одлука), број 46477/99, 4. јун 2001. године, и *El Masri*, цитирана у горњем тексту, став 136.).

261. У случајевима трајне ситуације, рок почиње да тече поново сваког дана и углавном тек када се ситуација заврши рок од шест месеци заправо почиње да тече (види *Varnava u други против Турске* [ВВ], бр. 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 и 16073/90, став 159, ЕЦХП-2009, и *Sabri Güneş*, цитирана у горњем тексту, став 54.).

262. Међутим, све трајне ситуације нису исте. Када је време од суштинске важности за решавање питања у неком случају, на подносиоцу представке је терет да осигура да ће његови захтеви бити изнети пред Суд неопходном брзином да би се обезбедило њихово правилно и правично решење (види *Varnava u други*, цитирана у горњем тексту, став 160.). Ово је посебно тачно у вези са притужбама на обавезу према Конвенцији да се спроведе истрага одређених догађаја. Како протек времена води слабљењу доказа, време утиче не само на испуњење обавезе државе да спроведе истрагу већ и на смисао и делотворност разматрања предмета од стране самог Суда. Подносилац представке мора да постане активан пошто постане јасно да се неће обезбедити делотворна истрага, другим речима када постане очигледно да Тужена држава неће испунити своју обавезу према Конвенцији (види *Chiragov u други против Јерменије* (одлука) [ВВ], број 13216/05, став 136, 14. децембар 2011. године, и *Sargsyan против Азербејџана* (одлука) [ВВ], број 40167/06, став 135, 14. децембар 2011. године, обе се позивају на пресуду *Varnava u други*, цитирана у горњем тексту, став 161.).

263. Суд је већ утврдио да се, у случајевима који се односе на истрагу о злостављању, као и у онима који се односе на истрагу о сумњивој смрти рођака, од подносилаца представки очекује да предузму кораке да прате напредак истраге, или њено непостојање, и да представке подносе прописном брзином пошто сазнају, или би требало да сазнају да нема делотворне кривичне истраге (види одлуке у *Bulut u Yavuz*, цитирана у горњем тексту; *Bayram u Yildirim*, цитирана у горњем тексту; *Frandes*, цитирана у горњем тексту, ст. 18–23; и *Atallah против Француске* (одлука), број 51987/07, 30. август 2011. године).

264. Произилази да обавеза ревности која је обавеза подносилаца представке садржи два различита, али тесно повезана аспекта: са једне стране, подносиоци представки морају одмах да се обратe домаћим органима у вези са напретком истраге – што подразумева потребу да им се ревносно обратe, пошто свако кашњење ризикује умањење делотворности истраге – а, са друге стране, они морају одмах поднети своју представку Суду, чим сазнају или чим је требало да сазнају да истрага није делотворна (види

Nasirkhayeva против Русије (одлука), број 1721/07, 31. мај 2011. године; *Akhvlediani и други против Грузије* (одлука), број 22026/10, ст. 23–29, 9. април 2013. године; и *Gusar против Молдавије* (одлука), број 37204/02, ст. 14–17, 30. април 2013. године).

265. Пошто је тако, Суд подсећа да се први аспект обавезе ревности – наиме, обавеза да се неодложно обрати домаћим органима – мора ценити у светлу околности предмета. С тим у вези, он је утврдио да кашњење подносилаца представки у подношењу притужбе није одлучујуће када су органи требали да знају да је неки појединац могао бити изложен злостављању – посебно у случају насиља у присуству полицајаца – пошто обавеза органа да спроведу истрагу постоји чак и када нема брзе притужбе (види *Velev против Бугарске*, број 43531/08, ст. 59–60, 16. април 2013. године). Такво кашњење не утиче ни на допуштеност представке када је подносилац представке био у посебно осетљивој ситуацији, с обзиром на сложеност предмета и природу наводних повреда људских права у питању, и где је за подносиоца представке било оправдано да сачека развој догађаја који је могао решити пресудна чињенична или правна питања (види *El Masri*, цитирана у горњем тексту, став 142.).

266. У вези са другим аспектом ове обавезе ревности – наиме, обавезе подносиоца представке да Суду поднесе представку чим схвати, или чим је требало да схвати, да истрага није делотворна – Суд је навео да питање одређивања тачног тренутка у времену када ова фаза настаје свакако зависи од околности случаја и да је тај тренутак тешко одредити са прецизношћу (види одлуку у *Nasirkhayeva*, цитирана у горњем тексту).

267. Приликом утврђивања обима обавезе ревносног поступања подносилаца представки који желе да се притужују због непостојања делотворне истраге о смрти или злостављању, Суд се последњих година веома руководи судском праксом о обавези ревносног поступања подносилаца представки који се притужују због нестанка појединаца у контексту међународног сукоба или ванредне ситуације у некој земљи (види *Varnava и други*, цитирана у горњем тексту, став 165, ЕЦХП 2009; *Yetişen и други против Турске*, број 21099/06, ст. 72–85, 10. јул 2012. године; и *Er и други*, цитирана у горњем тексту, став 52.), упркос разликама између ове две врсте ситуације.

268. Стога је Суд одбацио представке као закаснеле где је постојало претерано или необјашњиво кашњење на страни подносилаца представки када сазнају, или када је требало да сазнају да истрага није покренута или да је стала или постала неделотворна и да, у било којој од ових ситуација, није било непосредног, реалистичног изгледа да ће делотворна истрага бити обезбеђена у будућности (види, између осталог, *Narin против Турске*, цитирана у горњем тексту, став 51; *Aydinlar и други против Турске* (одлука), број 3575/05, 9. март 2010. године; и одлуку у *Frandes*, цитирана у горњем тексту, ст. 18–23.).

Другим речима, Суд сматра неизбежним да лица која желе да се пред Судом притужују због неделотворности или непостојања такве истраге не касне неоправдано са подношењем представке. Када је време знатно протекло, и када је истрага знатно каснила или је успорена, доћи ће време када рођаци морају да схвате да делотворне истраге нема или је неће бити.

269. Суд је, међутим, утврдио да све док постоји неки садржајни контакт између рођака и органа у вези са притужбама и захтевима за информације, или нека назнака, или реалистична могућност напретка истражних мера, углавном неће доћи до разматрања неоправданог кашњења подносилаца представки (види *Varnava и други*, цитирана у горњем тексту, став 165.).

60. Суд је већ утврдио, у контексту Србије, да ТРЗ доследно одбија да сврстава догађаје који су се наводно догодили на српској територији за време рата у Босни и Херцеговини као догађаје који су се десили у контексту међународног оружаног ратног сукоба или у вези са њим. Остављајући по страни да ли је његово тумачење међународног права тачно, доследна пракса овог Тужилаштва је да се рат у Босни и Херцеговини третира као унутрашњи оружани сукоб у ком Србија није била страна (види став 43. у горњем тексту). Ово је потврђено чињеницом да ни у једном случају не постоји оптужница за ратне злочине Тужилаштва за ратне злочине која је подигнута у сличним околностима. Практика ТРЗ је очигледна још од почетка 2006. године када је на снагу ступила већина оптужница у вези са ратним злочинима извршеним у контексту сукоба у Босни и Херцеговини, а потврђена је најкасније до 2010. године када су домаћи судови донели прве правоснажне пресуде у тим случајевима, чиме је таква пракса прихваћена као правно валидна (види *Каменица и други против Србије (одлука)*, број 4159/15, 27. октобар 2016. године, став 51, и ауторитете у њој цитиране).

61. Суд даље подсећа да је од подносилаца представке чији су блиски рођаци убијени требало очекивати да покажу ревност и предузму потребну иницијативу да се информишу о напретку истраге, без обзира на правну квалификацију кривичног дела убиства или ратног злочина (види *Орић против Хрватске (одлука)*, број 50203/12, став 37, 13. мај 2014. године и ауторитете овде цитиране).

62. Питање Суда је да ли се за подносиоце представке може рећи да су своју представку поднели са неоправданим закашњењем, с обзиром да је једина радња коју су предузели од смрти рођака 1995. године до подношења представке била кривична пријава поднета ТРЗ у септембру 2011. године и касније оспоравање одбијања да се покрене кривични поступак. Представка је Суду поднета 24. децембра 2014. године, у року од шест месеци од коначног оспоравања одбијања ТРЗ да покрене кривични поступак.

63. Суд прво сматра да је на основу чињенице да у Србији није било никакве званичне истраге након догађаја, после датума ратификације или формирања ТРЗ, при чему су предметне особе преминуле у присуству државних органа, подносиоцима представке требало да буде јасно много пре него што су се жалили ТРЗ 2011. године да домаћи органи немају намеру да спроведу истрагу о тим догађајима. Даље, у предмету *Каменица*, подносиоци представке требало је да знају за праксу ТРЗ да не класификује догађаје који су се наводно догодили на српској територији за време рата у Босни и Херцеговини као да су извршени у контексту међународног оружаног сукоба и у вези са њим (види *Каменица и други*, цитирана у горњем тексту, став 51.).

64. Суд констатује да подносиоци представке нису објаснили зашто се никада нису обратили редовном тужилаштву које има овлашћење да води истрагу о сумњивим

страдањима класификованим као обична кривична дела. Он закључује да су 2011. године, у време када су уложили кривичну пријаву, подносиоци представке требали да знају да ће она бити неделотворна с обзиром да није било непосредног, реалистичног изгледа да би ТРЗ у будућности обезбедило делотворну истрагу без обзира да ли је њихова кривична пријава била свеобухватна или не.

65. Према томе, у околностима овог предмета – где једина радња коју су подносиоци представке предузели није могла да има неку тежину у односу на њихове притужбе пред Судом – Суд сматра да су подносиоци представке тиме што су представку поднели тек 24. децембра 2014. године пропустили да поднесу представку Суду са дужном ревношћу која се од њих захтева.

66. Произилази да се притужба подносилаца представке у вези са непостојањем истраге о смрти њихових рођака мора одбацити пошто је поднета ван рока од шест месеци предвиђеног чланом 35. ст. 1. и 4. Конвенције.

Из тих разлога, Суд, већином гласова,

Проглашава представку недопуштеном.

Састављено на енглеском и достављено у писаној форми 19. октобра 2017. године.

Stephen Phillips

Секретар

Luis López Guerra

Председник

ДОДАТАК

Број	Име/Презиме	Датум рођења	Година рођења	Пребивалиште
1.	Рабија ФЕЈЗИЋ	02/03/1961	1961	Сарајево
2.	Есма ЦОГО	05/05/1978	1978	Зеница
3.	Бејда ДИЗДАРЕВИЋ	10/08/1955	1955	Зеница
4.	Неџиб ДИЗДАРЕВИЋ	18/02/1984	1984	Травник
5.	Омер ДИЗДАРЕВИЋ	03/01/1979	1979	Зеница
6.	Азра ЈАХИЋ	07/02/1972	1972	Илица
7.	Муниба ТОРЛАК	03/05/1945	1945	Зеница